

Η κληρονομιά του Ερντογάν και το μέλλον της Τουρκίας

Description

Ιωάννης Τιρκίδης*

Ο Ερντογάν κέρδισε τρίτη θητεία ως πρόεδρος της Τουρκίας, αφού νίκησε πανηγυρικά τον αντίπαλό του, Κεμάλ Κιλιτσντάρογλου, στις επαναληπτικές εκλογές της 28ης Μαΐου, με ποσοστό 52.2% των ψήφων έναντι 47.8%. Στον προηγούμενο πρώτο γύρο των εκλογών, στις 14 Μαΐου, ο συνασπισμός, Λαϊκή Συμμαχία, υπό το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης του Ερντογάν, κέρδισε την απόλυτη πλειοψηφία στην Εθνοσυνέλευση. Έτσι, ο Ερντογάν και ο συνασπισμός του, θα δεσπόζουν στην τουρκική πολιτική για τα επόμενα πέντε χρόνια, γεγονός που αποτελεί από μόνο του αξιοσημείωτο επίτευγμα, ιδίως υπό το πρίσμα των οικονομικών δυσκολιών που αντιμετώπιζε η χώρα κατά το έτος που προηγήθηκε των εκλογών. Αλλά, υπό το πρίσμα της μεταβαλλόμενης γεωπολιτικής και των εσωτερικών αντιφάσεων της Τουρκίας, το αποτέλεσμα είναι λιγότερο εκπληκτικό.

Σε αυτό το άρθρο συζητάμε τα αποτελέσματα των εκλογών, τη σημασία τους, τη διαρκή απήχηση του Ερντογάν και το εξωστρεφές όραμα της Τουρκίας για την ίδια.

Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι, ενώ το χάσμα μεταξύ κοσμικότητας και συντηρητικού ισλαμισμού παραμένει βαθύ όσο ποτέ άλλοτε, ο εθνικισμός είναι ταυτόχρονα μια ισχυρή και υπερισχύουσα δύναμη που διαπερνά όλες τις παρατάξεις, και θα συνεχίσει να επηρεάζει σημαντικά τον εξωστρεφή προσανατολισμό της Τουρκίας. Το όραμα του Ερντογάν είναι η Τουρκία ως μια ανεξάρτητη μεγάλη δύναμη με επιρροή και εμβέλεια πέρα από τα σύνορά της. Κατά πόσο αυτό θα γίνει εφικτό ή όχι, είναι ένα διαφορετικό θέμα, αλλά στη νικητήρια ομιλία του ο Ερντογάν, δεσμεύτηκε να εργαστεί με αφοσίωση

προς αυτή την κατεύθυνση, “για να προστατεύσει τη δόξα και την τιμή της Δημοκρατίας της Τουρκίας, να προωθήσει τη φήμη της και να δοξάσει το όνομά της στον κόσμο για πέντε χρόνια.” Η εξωτερική του πολιτική θα παραμείνει ακραία και παρεμβατική, αλλά τα όρια της εμβέλειας της Τουρκίας ενδέχεται να μειώσουν τις επιλογές του. Οι προοπτικές επίλυσης του κυπριακού περιορίζονται.

Οι εκλογές

Οι εκλογές ήταν νίκη του Ερντογάν όσο και ήττα της αντιπολίτευσης και του Κιλιτσντάρογλου προσωπικά. Στον πρώτο γύρο της 14ης Μαΐου, συνολικά 24 πολιτικά κόμματα έλαβαν μέρος, πολλά από αυτά κάτω από μία από τις τρεις κύριες εκλογικές συμμαχίες. Την συντηρητική-ισλαμιστική Λαϊκή Συμμαχία, με επικεφαλής το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης του Ερντογάν που περιελάβανε το Κόμμα Εθνικιστικού Κινήματος του Ντεβλέτ Μπαχτσελί. Την ακραία κοσμική, σοσιαλδημοκρατική, Εθνική Συμμαχία, με επικεφαλής το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα του Κιλιτσντάρογλου. Την κεντροαριστερή Συμμαχία Εργασίας και Ελευθερίας, με επικεφαλής το Κόμμα των Πρασίνων και Αριστερό Μέλλον.

Η Λαϊκή Συμμαχία διατήρησε την πλειοψηφία στο κοινοβούλιο με 48.5% των ψήφων και 323 έδρες σε σύνολο 600 εδρών. Η Εθνική Συμμαχία έλαβε 35% και 212 έδρες, ενώ το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα κέρδισε το 25.3%. Η Συμμαχία Εργασίας και Ελευθερίας κέρδισε το 10.6% και 65 έδρες.

Ο 75χρονος Κιλιτσντάρογλου, ήταν μια αμφιλεγόμενη προσωπικότητα για να ηγηθεί της Εθνικής Συμμαχίας, αλλά το πιο σημαντικό είναι ότι η αντιπολίτευση απέτυχε να προσφέρει ένα συνεκτικό όραμα για το μέλλον της Τουρκίας, εκτός από αντιπολιτευτισμό κατά του Ερντογάν και της Συμμαχίας του. Ο Κιλιτσντάρογλου έκανε προεκλογική εκστρατεία πάνω σε μια αντιφατική, λαϊκίστικη και αντιμεταναστευτική πλατφόρμα, υποσχόμενος να επιστρέψει αμέσως τους Σύριους πρόσφυγες στην πατρίδα τους, να αναβιώσει τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την ΕΕ και να βελτιώσει τις σχέσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι διακηρύξεις αυτές απευθύνονταν σε πολλαπλά ακροατήρια, αλλά στερούνταν ρεαλισμού.

Το νόημά τους

Το αποτέλεσμα των προεδρικών εκλογών ανέδειξε τον ισχυρό εθνικισμό και τις βαθιές διαιρέσεις μεταξύ των κοσμικών κεμαλιστών από τη μια, και των συντηρητικών ισλαμιστών που ακολουθούν τον Ερντογάν. Η χώρα διχάστηκε. Οι δυτικές και ανατολικότερες επαρχίες και οι κεντρικές επαρχίες της Άγκυρας και του Εσκισεχίρ,

ψήφισαν Κιλιτσντάρογλου. Οι κεντρικές πιο αγροτικές επαρχίες στο ενδιάμεσο, ψήφισαν με μεγάλη πλειοψηφία Ερντογάν.

Η σύγχρονη Τουρκία προέκυψε από τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και από τον βίαιο πόλεμο της ανεξαρτησίας που ακολούθησε το 1919-2023. Ο Ατατούρκ θεμελίωσε το σύγχρονο τουρκικό κράτος πάνω σε έξι εκσυγχρονιστικούς πυλώνες που κατοχυρώθηκαν στο σύνταγμα: Ρεπουμπλικανισμός, Λαϊκισμός, Εθνικισμός, Κοσμικότητα, Κρατισμός και Μεταρρυθμισμός. Η κοσμικότητα ειδικότερα, αναφέρεται στις πολιτικές και τις αρχές όπου το κράτος όχι μόνο είναι αυστηρά κοσμικό αλλά διαδραματίζει και ενεργό ρόλο στον αποκλεισμό κάθε θρησκείας από το δημόσιο πεδίο. Αυτό διέσπασε την τουρκική κοινωνία μεταξύ εκείνων που απαρνήθηκαν τη θρησκεία στη δημόσια ζωή, και εκείνων που προσκολλήθηκαν σε αυτήν. Το χάσμα αυτό παραμένει μέχρι σήμερα.

Ο εθνικισμός και το όραμα της “μεγάλης Τουρκίας”

Το χάσμα μεταξύ κοσμικών και ισλαμιστών δεν είναι η μόνη συνιστώσα της τουρκικής πολιτικής. Η ενοποιός και υπερισχύουσα δύναμη στην τουρκική κοινωνία είναι ο εθνικισμός. Το κυβερνών Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης, παρά την ισλαμιστική του ταυτότητα, περιλαμβάνει συντηρητικά-εθνικιστικά ρεύματα. Το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα του Κιλιτσντάρογλου, το κόμμα που ίδρυσε ο Ατατούρκ το 1923, αντιπροσωπεύει μια ξεχωριστή εκδοχή του εθνικισμού που έχει τις ρίζες της στον ακραίο κοσμικισμό, ο οποίος αρνείται την εθνοτική και δημογραφική ποικιλομορφία

Πολιτικές

Η οικονομία θέτει δύσκολες επιλογές και ο Ερντογάν θα αναγκαστεί να αλλάξει ορισμένες από τις προηγούμενες προσεγγίσεις του. Ο διορισμός του Μεχμέτ Σιμσέκ ως νέου υπουργού Οικονομικών, ενός έγκριτου οικονομολόγου που υπηρέτησε επίσης υπό τον Ερντογάν σε προηγούμενες κυβερνήσεις, αποτελεί ένδειξη πρόθεσης για περισσότερη οικονομική ορθοδοξία. Το πιθανότερο είναι ότι θα διατηρήσει τις περισσότερες από τις άλλες εσωτερικές και εξωτερικές πολιτικές του. Σε σχέση με τη Ρωσία, ο Ερντογάν πιθανότατα θα συνεχίσει να ενισχύει τους αμυντικούς και οικονομικούς δεσμούς. Οι δεσμοί με τη Δύση θα παραμείνουν συναλλακτικοί. Όσον αφορά το NATO, ο Ερντογάν θα διατηρήσει μια ρεαλιστική προσέγγιση και πιθανότατα θα επιτρέψει την ένταξη της Σουηδίας με αντάλλαγμα F-16.

Το μέλλον και η μορφή του NATO, ωστόσο, είναι τώρα πιο ασαφή από οποιαδήποτε άλλη στιγμή μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου. Ο πόλεμος στην Ουκρανία που εμπεριέχει τον

κίνδυνο να εξελιχθεί σε πυρηνικό, περικλείει το NATO, και θέτει σε κίνδυνο την ευρωπαϊκή ασφάλεια και ευημερία. Ο Υπάτος Εκπρόσωπος Ζοζέπ Μπορέλ και η επικεφαλής της ΕΚΤ Κριστίν Λαγκάρντ, μιλώντας σε διαφορετικές περιστάσεις, εξέφρασαν αμφότεροι την ανησυχία τους, για το βαθμό στον οποίο η Ευρώπη θα μπορεί να στηρίζεται στις Ηνωμένες Πολιτείες για την ασφάλειά της. Είναι βέβαιο ότι θα προκύψουν διχασμοί εντός ΕΕ, και πολλές κυβερνήσεις θα αμφισβητηθούν τελικά από τους ψηφοφόρους τους.

Χαμηλώνουν τα φώτα για το κυπριακό πρόβλημα

Η σαφής επιθυμία του Ερντογάν να επεκτείνει την επιρροή της Τουρκίας στην εγγύς περιοχή της, εκτός συνόρων, σημαίνει ότι μπορεί να γίνει ακόμα πιο διεκδικητικός στην ανατολική Μεσόγειο, και να σκληρύνει τη στάση του απέναντι στις διαπραγματεύσεις για τη διευθέτηση του Κυπριακού.

Όσον αφορά ιδιαίτερα το Κυπριακό, οι δύο πλευρές έχουν απομακρυνθεί περισσότερο μεταξύ τους, μετά την κατάρρευση του τελευταίου γύρου διαπραγματεύσεων στο Κραν Μοντάνα τον Ιούλιο του 2017. Είναι πλέον λιγότερο σαφές αν η ελληνοκυπριακή πλευρά εξακολουθεί να υποστηρίζει τη διζωνική – δικοινοτική ομοσπονδία με πολιτική ισότητα, ως βάση για λύση. Την ίδια στιγμή η τουρκική και τουρκοκυπριακή πλευρά έχουν εγκαταλείψει την πολιτική ισότητα και προβάλλουν την κυριαρχική ισότητα. Ο Ερντογάν το δήλωσε ρητά κατά την επίσκεψή του στο κατεχόμενο βόρειο τμήμα, στις 12 Ιουνίου, στο πρώτο του ταξίδι εκτός Τουρκίας μετά την ανάληψη των καθηκόντων του. Αυτό καθιστά ακόμη πιο απίθανη την έναρξη των συνομιλιών, πόσο μάλλον την κατάληξή τους, σε ένα συμφωνημένο πλαίσιο για μια τελική διευθέτηση.

Συμπέρασμα

Το όραμα του Ερντογάν για την Τουρκία ως ανεξάρτητη μεγάλη τοπική δύναμη, έχει μέχρι στιγμής αντικατοπτριστεί σε μια πιο εξωστρεφή και επεμβατική εξωτερική πολιτική, όπως στη Συρία, στο Ιράκ και στη Λιβύη, στην Ανατολική Μεσόγειο και στο Αιγαίο. Η Τουρκία επιδίωξε επίσης αυτόνομες και στενότερες σχέσεις τόσο με την Κίνα όσο και με τη Ρωσία. Αυτό, προς απογοήτευση των συμμάχων της στο NATO, ιδίως των Ηνωμένων Πολιτειών, όπως όταν η Τουρκία αγόρασε το πυραυλικό σύστημα S-400 και αρνήθηκε να εφαρμόσει κυρώσεις κατά της Ρωσίας. Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας θα παραμείνει ακραία και θα επιδιώκει να διευρύνει την επιρροή της ακόμη και όταν αυτό θα έρχεται σε αντίθεση με το NATO.

Όταν ο Ερντογάν ανέλαβε για πρώτη φορά την εξουσία το 2002, η μεταψυχροπολεμική

μονο-πολική στιγμή στο παγκόσμιο στερέωμα είχε αρχίσει να μετατοπίζεται. Χρειάστηκε να περάσει άλλη μισή δεκαετία περίπου, μέχρις ότου η Ρωσία να διεκδικήσει για πρώτη φορά ξανά τα συμφέροντά της, στη Γεωργία, στον πόλεμο του 2008, και στη συνέχεια το 2014 με την προσάρτηση της Κριμαίας, και τον Φεβρουάριο του 2022 όταν εισέβαλε στην Ουκρανία. Αυτή η 20ετής περίοδος σηματοδότησε την επιστροφή της ιστορίας στον ανταγωνισμό των μεγάλων δυνάμεων. Ο κόσμος γίνεται πιο πολυπολικός, περισσότερο κατακερματισμένος, και η ισορροπία δυνάμεων μετατοπίζεται.

Σε αυτό το πολυπολικό πλέγμα, ο Ερντογάν βλέπει την Τουρκία ως μεγάλη περιφερειακή δύναμη από μόνη της, με δυνητικά ηγετικό ρόλο στη Μέση Ανατολή, τον ισλαμικό κόσμο, τη Μεσόγειο, τη Μαύρη Θάλασσα και ευρύτερα. Αλλά τίποτα δεν είναι οριστικό. Η Τουρκία είναι μια έντονα ευάλωτη χώρα, ιδιαίτερα ευάλωτη σε κυρώσεις εναντίον της, και αντιμετωπίζει έντονο γεωπολιτικό ανταγωνισμό από άλλες ισλαμικές χώρες. Η ανοχή του NATO σε μια ανεμπόδιστη επέκταση της επιρροής και της εμβέλειας της Τουρκίας μπορεί να έχει όρια. Η Τουρκία θα πρέπει να βαδίζει προσεκτικά, αλλά έχει επιλέξει έναν δρόμο που θα είναι πιο διεκδικητικός και πιο παρεμβατικός, προς το παρόν τουλάχιστον.

**Ο Ιωάννης Τιρκίδης είναι Διευθυντής Οικονομικών Ερευνών στην Τράπεζα Κύπρου και Πρόεδρος της Εταιρείας Κυπριακών Οικονομικών Μελετών (Cyprus Economic Society). Οι απόψεις που εκφράζονται είναι προσωπικές. Το άρθρο δημοσιεύεται επίσης στην ιστοσελίδα της Εταιρείας Κυπριακών Οικονομικών Μελετών.*

<https://cypruseconomicsociety.org/blog/blog-posts/>